

זכר מואמינים

גליון שבועי מבית 'בני אמונים'

פרשת במדבר תשפ"ד שנה י | גליון מס' 536

ת.ד 102 בני ברק | פקס: 03-5055919
9139191@gmail.com

פתחו שערים

דבר מוסד ונשיא 'בני אמונים'

פניני אמונים

פניני תפלה בפרשה

ברכות השחר - להשלמת מאה ברכות

בחג השבועות הבא עלינו לטובה נעלה על לוח לבנו את זכרו של דוד מלך ישראל, אשר בו נולד והסתלק מן העולם.

כיהודים מאמינים, דמותו של דוד המלך ע"ה חקוקה בזכרונו כל ימות השנה. הלא דוד הוא שיסד את המלכות הנצחית בישראל, עליה אנו מבקשים שלוש פעמים ביום "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח, וקרנו תרום בישועתך". המלך המשיח, שלבואו אנו מצפים בכל יום, יעמד מאד דוד ויחדש את המלוכה.

דוד המלך הותר לנו אוצרות רוח המלואים אותנו לארץ כל חיינו. דמותו הפלאית מזכרת אינספור פעמים בספרי הנביאים ובכתובים. ספרו, ספר התהלים, אינו מש מפיות העם היהודי מאז ומעולם. ולצד כל זאת, רצוני במסגרת מאמרי זה לתת את הדעת על תקנתו הידועה של דוד: קביעת מכסה של מאה ברכות שעל כל אדם לברך מדי יום.

בענין זה לכד את תשומת לבי חדוש מענין, אשר אני מספק עד כמה הוא ידוע לרבים. תקנתו של דוד לא נשלמה רק בקביעת מכסה לברכות, אלא היא היא שהביאה את חכמינו זכרונם לברכה לתקן את ברכות השחר! כלומר, בעקבות תקנתו, וכדי שנוכל לקיימה, הוסיפו חכמים ותקנו את ברכות השחר, שעל ידו יגיע כל יהודי בסדר יומו הרגיל למנון מאה ברכות.

כך כותב ה'טור' בראש הלכות ברכות השחר (או"ח מו): "בכל יום היו מתים מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה, עד שחקר דוד המלך והבין ברוח הקדש, ותקן להם לישראל מאה ברכות, ועל פן תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות [ברכות השחר] על סדר העולם והנהגתו, להשלים מאה ברכות בכל יום".

מדבריו עולה שכל עקרון של ברכות השחר לא נתקנו אלא כדי להגיע למכסת מאה ברכות שתקן דוד לברך. זוהי הסבה שהגאונים והראשונים כנו את סדר ברכות השחר בשם "סדר מאה ברכות", שכן כאמור הן נתקנו כדי שנוכל לעמד במכסה זו של ברכות (ראה 'המספיק לעובדי ה' פרק ל).

כאן המקום לציין: כפי שהמכסה היומית של אמירת מאה ברכות נשלמת באמירת ברכות השחר, כך המכסה היומית של עגית תשעים אמינים על ברכות [מלבד חובת עגית אמן על עשרה קדישים] נשלמת בעגית אמן על ברכות השחר של שלושה אנשים לפחות, כפי שאר המ'שנה ברוך' (ו יג) שזהו מקור מנהג אמירת ברכות השחר בצותא.

מצויים אנו בעולם רווי סכנות. אם ברצוננו לזכות בהגנה משלמת מן השמים, עלינו להקפיד על ההודמנות שנתנו לנו חכמים להשלים את המכסה היומית של הברכות והאמינים, באמירת ברכות השחר מדי בקר בצותא חדא.

בקריאת "דוד מלך ישראל חי וקיים".

שבת שלום,

218 219 מכונסל"ן

איש על מחנהו ואיש על נסחו

"והנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאתם" (א נב)

הש"ה הק' הביא בשם האר"י הק' שפשוט שבמדבר חלקו ישראל לארבעה דגלים, כך יש בישראל ארבע נסחי תפלה ומנהגים שונים: ספרד, אשכנז, קטלוגיה ואיטליה, ועל כל אחד לדבק בדרכי אבותיו - "איש על מחנהו ואיש על דגלו" (ש"ה) דרך חיים תוכחת מוסר אות (לה).

בענין זה ידועה אמרתו השנונה של רבי מאיר שפירא מלובלין:

בתחלת התפלה קמים מנהגים שונים. יש המקדימים "ברוך שאמר" ל"הודו", ויש המקדימים "הודו" ל"ברוך שאמר", אבל כלם כאחד מודים ומהללים ב"יהי כבוד ה' לעולם" (טעם ודעת' במדבר ב ב).

זכירת יום המיתה

"איש על דגלו כאתת לבית אבתם יחנו בני ישראל סביב לאהל מועד יחנו" (ב ב)

את הפתוב: "באות לבית אבתם פרש רש"י" (על פי פניחומא יב) שסדר חגיגת השבטים היה כסדר שקבע יעקב לבניו לשאת אותו לקבורה ממצרים לחברון. וצריך להבין, מדוע הצטוו ישראל לסדר את חגיגת הדגלים כסדר נשיאת ארונו של יעקב? מה ענין זה אצל זה?

באר רבי שלמה זלמן ארנר"ך, אב"ד שאמלו:

מדי בקר, ב"ה רצון" שאחר ברכות השחר, מבקשים אנו: "שתצילנו היום ובכל יום... מיצר הרע". ואכן, על האדם להיות ערני ודרוך בכל עת לבל יפול ברשת היצר האורב על החטאי. ולפי שאמרו חכמים (ברכות ה ב) שזכירת יום המיתה מביאה את האדם לגבור על יצרו, לפיכך צותה התורה שבני ישראל

יחנו על דגליהם סביב המשכן כסדר שלוו בני יעקב את אביהם לקבורה, ובכך יזכרו בכל עת את יום המיתה ויגברו על פתווי היצר (דרשות לחם שלמה' עמ' רע"ה).

מינו פצל עובר

"כל הפקדים למחנה ראובן מאת אלף ואחד וחמשים אלף וארבע מאות וחמשים לצבאתם ושנים יסעו" (ב טז)

המסתופפים בצלו של האדמו"ר מתולדות אהרן, בעל הדברי אמונה, היו נוהגים להכנס למעונו ביום ה'לדתם כדי לשמע מפיו דברי חזק והתעוררות. בדבריו היה מעוררם לבל יפלו בתרדמת הזמן, אלא יצלו את ימיהם להתחזק בתורה ובתפלה. באותן שיחות שגורה היתה בפיו אמרתו השנונה של בעל הדברי יואל' מסאטמר על הכתוב: "ושנים יסעו" - השנים חולפות ונוסעות במהירות (תורה ואמונה' עמ' קמ).

קינה על אבדן עבודת הלויים

"ולקחת את הלויים לי אני ה' תחת כל בכר בבני ישראל ואת בהמת הלויים תחת כל בכור בבהמת בני ישראל" (ג מא)

בקינת "אלי ציון ועריה" הנאמרת בקהלות אשכנז בתשעה באב, אנו מקוננים: "עלי זבחי תמידה ופדיוני בכוריה". ותמהו רבים: הלא בקינה זו הזכרו דברים שבטלו מחמת חרבן הבית, ולמה הזכרה כאן מצות פדיון בכורות הנוהגת אף בזמן הזה?

באר הגר"ז סולובייצ'יק מברסק: אין פגנת המקונון על בטול מצות פדיון בכורות, כי אם על אבדן עבודת הלויים המכנים בלשוננו "פדיוני בכוריה", כמבאר בפרשתנו שקדשתם של הבכורות נפדתה ועברה ללויים (תורת זאב עמ' פב).

אמן במחיר מלא

לקנות אותי???

"כמה היית רוצה שאשלם לך כדי שתבראי?" שאלתי. נראה היה כי הטון התמים שבו נאמרו הדברים השפיע על הנהג. הוא חשב קמעא, ואז אמר, תוך שהוא מביט לעבר הכסא הפנוי שנותר במונית: "אם תתן לי שלושה שקלים וחצי, כמחיר הנוסע החסר במונית, אז אסכים לברך".

הבקשה הנוצזת בלבנה אותי מעט. בכל זאת מדבר היה בסכום מרגש, במשגי אותם הימים. מה גם שידעתי כי אוכל לזכות באלפי אמונים בשעה אחת חנם אין כסף, באיצקוביץ' או ב'זכרון משה'...

בזמן שהתלבטתי הוסיף הנהג לנגס בשוין נפש בארטיק שבידו. למזלי, הנוסעים שישבו מאחורי והתלהבו מהדרמה הקטנה שהתחוללה לפנייהם, התגייסו לעזרתי... כל אחד מהם הסכים להשתתף, ובתוך שניות ספורות היו בידי הנהג שלושה שקלים וחצי, מחירו של נוסע. הוא חיד בשביעות רצון, פסה את ראשו בכסוי כלשהו וברך ברהיטות מפליאה: "ברוך אתה... שהכל נהיה בדברו".

את מה שקרה אחר כך קשה לתאר במלים. המונית משש הזדעזעה...

ענינו כלנו 'אמן', בקול רם ובכונה, כפי שלא ענינו מימינו, גם לא בתפלת נעילה של יום כפור.

"אמן!!!"

הבטתי בעיניו של הנהג. הניצוץ המתריס כבר לא שכן בהו, ובמקומו הצלחתי לזהות אף דמעה קטנה... הוא שב והתניע את המונית, ובטרם האיץ לדרכו אמר בעינים משפלות:

"אתם הדתיים... אינני יודע מהיכן אורתם אמן - לשלם שלושה שקלים וחצי בשביל אמן אחת... לעולם לא אבין זאת. אבל אם כבר ברכת, לא אמכר את הברכה בשביל כסף."

קחו את הכסף שלכם חזרה, ועכשו, בבקשה, אל תדברו אתי מלה עד סוף הנסיעה, בסוף עוד תחזירו אותי בתשובה..."

קבלנו את דבריו. השקט נשמר במונית לפחות עד שירדתי בפניסה לירושלים, שם נפרדתי מהנהג בתודה והמשכתי לדרך.

חשבתי שהספור הסתיים, אך לא.

שנים מספר לאחר מכן הזמנתי להרצות בישיבה למתחזקים. בתוך דברי התעוררות על ערפן של מצוות ספרתי את הספור האמור, ולפתע קם אחד הפחורים ובקש את רשות הדבור.

"את הספור הזה כבר שמעתי לא פעם", אמר הפחור, "אני הוא בנו של אותו נהג מונית".

התרגשתי מאד לשמע הדברים, והבחור המשיך: "ידע כבוד הרב כי מאז שהתחזקתי, בכל פעם שאני מגיע לבקר את אבי, הוא לא שוכח לבקש ממני לברך לפניו כדי שהוא יוכל לענות אחרי אמן. בכונה רבה, ובקול רם - כפי שרק הוא יודע..."

דורש טוב' חנכה עמ' 527

מחיר הנסיעה, בערך הימים ההם, עמד על שלושה שקלים וחצי. כשהגיעה המונית לרמזור שבצמת 'קוקה קולה', טרם פנתה לצאת מהעיר, תחב לפתע בחור צעיר את ראשו לתוך המונית ושאל: "מישהו רוצה לקנות ארטיק?" הבטתי בנוסעים שמאחורי. נראה היה כי ביום חם שכזה, לאיש מהנוכחים לא הייתה התנגדות להתקרה באמצעות מעדן קפוא... אך כלנו העדפנו להמנע מאכילה ברשות הרבים.

היחיד שרכש ללא הסוס היה הנהג. הוא שלם חצי שקל בעד הארטיק, הסיר את העטיפה ועמד לבלעו באחת... אך טרם הספיק לעשות זאת, עצרתי אותו: "בבקשה ממך, ידידי הנהג, פניתי אליי, נדמה לי שזו הפעם הראשונה בחיי שאני נפגש עמך, ומרבית הספויים שלא אראה אותך שוב. זוהי אפוא בקשה חד פעמית. לא אבקש ממך יותר בשעות..."

"מה רצונך?" הרעים עלי הנהג בתגובה לא סימפטיט במיוחד, "אם אוכל לעשות זאת - אעשה".

"תאמר בבקשה ברכה!" בקשתי.

"לא אעשה זאת!" השיב הנהג על אתר, ומהר לנגס בקרטיב שבידו נגיסה הגונה.

"מדוע?" לא ותרתי, "מפני מה אתה מסרב בתקף לבקשתי הפשוטה?" שאלתי.

"תבין, חבר, אולי אתה חדש כאן, אך קו זה, קו בני ברק-ירושלים, הוא קו בעיתי מבחינתי. בכל שעה יושב לצדי רב אחר אשר לוקח אותי כפרויקט אישי; האחד מבקש ממני לברך, השני רוצה שאניח תפלין והשלישי מנסה לשכנע אותי לשמר שבת... מחר יבוא מישהו ויציע לי ללכת לישיבה לבעלי תשובה... עזב אותי, תן לי לחיות!"

הארטיק שבידו החל לטפטף, אך אני לא ותרתי... הוצאתי מטבע של חצי שקל מהכיס, נתתי אותו לנהג ואמרתי לו: "אני מוכן לשלם לך על הארטיק... רק תברך!" בנקדה זו לא הצליח הנהג להשאר שווה נפש. הוא סטה לשולי הכביש, עצר את הרכב בחריקה והחל לצעק: "אדוני! מעולם לא התערבתי בחיים שלך, גם אתה אל תתערב בחיים שלי!"

"חלילה לי מלהתערב בחיך", עניתי מבלי להבהל, "אני בסך הכל דואג לעצמי! אם תברך, אוכל לענות אחריך אמן, והרי אמרו חכמינו כי: 'גדול העונה אמן יותר מהמברך'".

כעסו של הנהג גבר. הוא השליך לעברי את המטבע שתחבתי לידו, והרים עלי את קולו: "וכי מה אתה חושב לך, שבחצי שקל תוכל

בתוך דברי חאק שנשא המגיד רבי מאיר צימרוט על גדל מעלתה של מצות ענית אמן, ספר על ענית אמן אחת, מיחדת ובלתי נשפחת, אשר זכה לענות לפני שנים רבות ורשמה נחרט בלבו לעד. וכך ספר:

לפני שנים רבות, עת דרתי בירושלים עיר הקדש, התבשרתי יום אחד על פטירת סבתך עליה השלום. הלוייה גערה בבני ברק,

הבטתי בעיניו של הנהג. הניצוץ המתריס כבר לא שכן בהו, ובמקומו הצלחתי לזהות אף דמעה קטנה... הוא שב והתניע את המונית, ובטרם האיץ לדרכו אמר בעינים משפלות: "אתם הדתיים... אינני יודע מהיכן אורתם אמן - לשלם שלושה שקלים וחצי בשביל אמן אחת... לעולם לא אבין זאת. אבל אם כבר ברכת, לא אמכר את הברכה בשביל כסף."

ובחזור מהלוייה, כמנהג אותם ימים, שמתי פעמי לתחנת המוניות ששכנה במרכז בני ברק, מול בית הפנסת 'איצקוביץ'. משם תכננתי לנסע במונית שרות לירושלים.

ברגע שבו הגעתי לתחנה התמלאה מונית ויצאה לירושלים, ואני הייתי הראשון בתור למונית הבאה. כך יכלתי לבחור את המקום הנחשק ביותר - המקום שליד הנהג... מאחור היה תמיד צפוף וחסם, והמקום הקדמי היה מרוח ונעים. המונית התמלאה בעצלתים והנהג, שאצה לו הדרך, החליט לצאת לדרך כשמקום אחד נותר פנוי.

ברכת התורה

עסק התורה

"אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה"

מפני מה אנו מברכים בלשון "לעסק בדברי תורה" ולא "ללמד דברי תורה"?

הט"ז (מו א) מבאר שבתקנם לברך "לעסק" בקשו חכמים להדגיש שדרך קניית התורה היא דוקא בעסוק בתורה מתוך עמל וגיעה ולא בלמוד מתוך ענג, וכמו שאמרו חכמים (ברכות סג ב): "אין התורה מתקמת אלא במי שממית עצמו עליה".

ואולם המהרא"ל צינץ מפרש שמברכים "לעסק" כדי לכלל אף את המחזיקים ידי לומדי תורה, שאף הם עוסקים בקיום התורה בישראל, על אף שאין ביכלתם ללמד בעצמם (שיורי קמץ המנחה' דרוש ד).

עוד פרש בעל המשינה הלכות' (שו"ת, ח"ו סי' יג): חלק בלתי נפרד מעסק התורה הוא שאף הנהגותינו בכל הליכות העולם תעשינה על פי התורה. לפיכך אנו מברכים בלשון "לעסק", שלשון זו כוללת, מלבד את עסק הלמוד עצמו, אף את כל עסקינו בעולם, שאותם אנו מנהלים על פי דברי תורה.

העסק ב"דברי תורה"

"אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה"

רבנותינו בארו בכמה דרכים את הסבה שתקנו ברכה זו בלשון: "לעסק בדברי תורה", ולא "לעסק בתורה":

ר"י בן יקר פרש כי לשון "דברי" כוללת את התורה שבעל פה המכנה "דברים שבעל פה" (ראה גטין ס ב), שאף עליה אנו מברכים (פרוש התפלות והברכות' עמ' כב).

ה"חיי אדם פרש: כיון שפסק השלחן ערוך (א"ח מז ד) שהרהור בדברי תורה מתר אף קדם ברכת התורה, לפיכך תקנו לברך בלשון "לעסק בדברי תורה", כלומר, עד עתה מתר לנו רק להרהר בתורה, והברכה מתירה לנו אף להגות את דברי התורה בפה (נשמט אדם' א ט ד).

עוד באר רבי צדוק הכהן מלובלין: "תורה" היא מלשון מורה דרך, שכן התורה שומרת על ההוגה בה שילך בדרך הטוב ולא יכשל בחטא (נזיר כא א). אלא שלשמירה זו זוכה רק הלומד תורה לשמה. משכך, הלומד שלא לשמה אינו נחשב "עוסק בתורה", כי אין תלמידו מורה לו את הדרך אשר ילך בה. לעמת זאת, עסוק ב"דברי תורה" כולל

גם את הלומד שלא לשמה, לפי שבלשון "דברי תורה" נכלל אף הלומד המכנה "פטטיא דאורייתא" (ראה ירושלמי ברכות ט ה), שהוא לומד שלא לשמה. לכן אנו מברכים "לעסק בדברי תורה", כי מי יערב לנו שאכן נזכה ללמד תורה לשמה (יצחק הצדיק' אות נט).

לשמוח אף בתורת חברינו

"והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו ובפיות כל עמך בית ישראל"

דרש רבי יוסף נחמיה קורניצר, רבה של קראקא:

לעורר זכות 'אמן' עם שחר

"ונהיה אנהנו וצאצאינו [וצאצאי צאצאינו] וצאצאי עמך בית ישראל..."

מדוע תקנו בברכה זו לשון "צאצאינו", ולא "זרענו" כלשון הכתוב בכל מקום?

החתם סופר פרש שאנו מזכירים דוקא את הבטוי "צאצאינו", לפי שמופיעות בו פעמים אותיות צ"א שהן בגימטריה שני שמות הקדש הוי"ה ואדנות, רמז המסמל את התחזקות כת הקדושה שיכפל לעתיד לבוא (ד"רשות חתם סופר' ח"א דף קי).

עוד באר האדמו"ר רבי דוד חי אבוחצירא שליט"א: אותיות צ"א הן בגימטריה אמן. לכן אומרים אנו בברכה זו כמה פעמים "צאצאינו", כדי להזכיר ולעורר את זכות ענית אמן מיד עם שחר (ספר 'בני אמונים' עמ' 88).

במלים אלו טמונה בקשה שהן דברי התורה היוצאים מפינו והן אלו היוצאים מפיות כל בית ישראל יהיו ערבים עלינו, ובל נהיה כאותם צרי עין שרק דברי תורה היוצאים מפייהם חביבים עליהם (חידושי רבנו יוסף נחמיה' וצא)

בחירה מתוך כפייה

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"

במסכת עבודה זרה (ב ב) מובא שבטרם נתן הקדוש ברוך הוא את התורה לישראל, סובב בין כל האמות, ורק לאחר שסרבו לקבלה נתנה לישראל. לאור זאת יש לתמה על הלשון "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן

לנו את תורתו", הלא נתנה לנו רק לאחר שכל העמים לא הסכימו לקבלה?

פרש המהרש"א: בהמשך דברי הגמרא שם מובא שפפה הקדוש ברוך הוא על ישראל את ההר פגיגית כדי לאלצם לקבל את התורה. נמצא שבעוד שאר האמות יכלו לסרב לקבל את התורה, בנו הוא בחר בכם שפפה עלינו לקבלה (מהרש"א ח"א ביצה כה ב).

עוד פרש רבי יהונתן איבשיץ: אמות העולם כפופים לטבע ולמזל, ולפיכך אף שהצעה להם התורה, לא היה ביכלתם לקבלה שכן היא מנגדת לטבעם ולמזלם. אף בישראל בחר בכם שהעלה אותם מעל למזל, וכך הכשרו לקבל את התורה (ערוות דבש' ח"א דרוש ח).

על ידי הברכה נתנת לנו התורה במתנה

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה"

דרש ה'נודע ביהודה':

אמרו חכמים (נדרים לה א) שכאשר למד משה את התורה מפי הקדוש ברוך הוא בהר סיני, שכחה פעם אחר פעם, עד שנתן לו הקדוש ברוך הוא את התורה במתנה. אף אנו, אם נקפיד לברך ברכת התורה פהלכה נזכה לקבל את התורה במתנה, ובכך נזכה לזכרה. שכן במסכת ברכות (לה א) ישבו חכמים את הסתירה בין הכתוב (תהלים כד א): "לה' הארץ ומלוואה", לפתוב (שם קטו טו): "והארץ נתן לבני אדם", שלפני הברכה ש"ך הדבר לה', ולאחר הברכה זוכה בו האדם. אף בלמוד התורה כף: לפני שמברך האדם על התורה נחשבת התורה כתורת ה' ואין ביזו לזכרה, אף לאחר שמברך עליה הוא זוכה בה במתנה ומתוף כף זוכרה, כמשה שלא זכר את התורה עד שנתנה לו במתנה.

זהו שאמרו חכמים (שם יא ב) כי ברכת "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, ברוך אתה ה' נותן התורה", היא המעלה שבברכות התורה. כי בברכה זו מדגשת הפעלה הנגרמת על ידי הברכה, והיא נתינת התורה הגורמת לזכירתה.

בכך פרש ה'נודע ביהודה' מדוע קבע רבי יהודה הנשיא את מסכת ברכות בראש סדר הש"ס, זאת כדי לעוררנו שזכור תחלה לברך את ברכות התורה בראש למונדנו, ובכך נראה ברכה בעמלנו ויהיה למונדנו שגור וזכור בפינו (צ"ח" ברכות סד א).

ששה אמונים פנגד ששה נכדים

להקפיד לענות אמן מהלכתה

"ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך" (טו)

בגמרא (ברכות מז א) מבאר שחיי האדם תלויים בעניית אמן פהלכה, הן לטוב והן למוטב חלילה, שפך אמרו: "העונה אמן תומה [מבלי לדעת מהי הברכה] - יהיו בניו יתומים, חטופה [שלא בנקודה המדק] - יתחטפו ימיו, קטופה [שמבליע אחת מאותיותיה] - יתקטפו ימיו". לעמת זאת, למקפיד על עניית אמן פדת וכהלכה הבטיחו שיאריק ימים - "כל המאריך באמן מאריכים לו ימיו ושנותיו".

לאור זאת עולה שמוטב לו לאדם שלא יענה אמן כלל, משיענה שלא כהלכה, ולכך רמז הכתוב: "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר שבחי ה' בבית הכנסת, הלא בלכתך להתפלל אינך משגיח לענות אמן פראוי, אלא הנך נכשל ב"חקי" - ראשי תבות "חטופה, קטופה, יתומה", אם כן מוטב אפוא שלא תשא בריתי עלי פיך" (תורי זהב שה"ש ד ט ח).

נצחון במלחמה בזכות עניית אמן

מקול אויב מפני עקת רשע כי ימיטו עלי און ובאף ישטמוני; לבי יחיל בקרבי ואימות מות נפלו עלי (נה ד-ה)

את הפסוק שאמרה דבורה הנביאה בשירתה, לאחר נצחונם של ישראל במלחמת סיסרא: "בפרע פרועות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'" (שופטים ה ב), דרש אליהו הנביא כך (תנא דבי אליהו רבא יא):

"מה נתנבא דבורה לישראל? אלא כך אמרה להם: בזכות מי הקדוש ברוך הוא נפרע לישראל מאמות העולם? בבני אדם שהם משכימים ומעריבים לבית הכנסת ולבית המדרש ועונים אמן..."

האדמו"ר מגראכוב מצא לכך רמז מן הכתוב שלפנינו: "אימות מות נפלו", ראשי תבות אמן. מפני מה נופלת עלינו אימה מקול אויב? מפני שאין בדינו זכות עניית אמן (גבעת יוסף שם).

בספרו 'אלף בינה' (ממור לד) דרש האביר יעקב כי בפרק לד שבתהלים כון דוד המלך לשורר על גדל מעלת הקדיש ועניית אמן. להלן שביבים מדבריו:

לשמוח בעניית אמן

"בה' תתהלל נפשי ישמעו עינים וישמחו" (לד ג)

פסוק זה מלמד על גדל מעלתה של עניית אמן אחר הקדיש, ולכך סופי התבות של המלים: "בה' תתהלל נפשי ישמעו עינים" הם בגימטריה אמן. וכך מתפרש הכתוב: "בה' תתהלל נפשי" - כאשר אהלל את ה' באמירת קדיש, אזי: "ישמעו עינים וישמחו" - שומעים העינים [המלים "עניים" ו"עונים" מכילות את אותן אותיות] וישמחו במצות עניית אמן שזכו לה.

מגן ומציל בזכות אמן

"חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם" (לד ח)

"מלאך" בגימטריה אמן, וגם ראשי התבות: "א-דני סביב ליראיו" עולים בגימטריה אמן. לרמז לנו כי בעבור עניית אמן זוכה האדם לשמירה מיחדת הן בעולם הזה והן בעולם הבא.

כמה טוב ה'

"טעמו וראו כי טוב ה' אשרי הגבר יחסה בו"

"טעמו וראו" - כאשר תדקדקו היטב ותוכחו במעלתם העצומה של הקדיש והאמן, תסיקו מכך "כי טוב ה'" שנתת לכם אותם להגן ולשמור עליכם. ולכך "אשרי הגבר" שיקפיד לחסות בה' ולעשות רצונו. רמז לכך שפסוק זה עוסק במעלת עניית אמן, יש להביא מכך שהמלים "יחסה בו" הן בגימטריה אמן.

עניית אמן מצילה מגיהנום

"כי לא תעזב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת" (טו ז)

בתנא דבי אליהו (זוטא פרק כ) מובא כי לעתיד לבוא פושעי ישראל שהשליכו לגיהנום יזכו להנצל ממנו, ואף יפתחו בפניהם שערי גן עדן, בשכר עניית אמן על קדיש שיאמר דוד המלך. ואלו דבריו: "...ואומר דוד [קדיש של] אנדה לפני הקדוש ברוך הוא, ועיניו הצדיקים יהא שמו הגדול מברך לעולם ולעולמי עולמים בגן עדן, ופושעי ישראל עונין אמן מתוך גיהנם. אומר להן הקדוש ברוך הוא למלאכים: מי הן הללו שעונין אמן מתוך גיהנם? אומרים לפניו: רבוננו של עולם! הללו פושעי ישראל שאף על פי שהן בגיהנם בעקה [בצרה] גדולה מתחזקים ואומרים לפניך אמן. אומר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת: פתחו להן גן עדן ויבאו ויזמרו לפני, שגאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים' - אל תקרי אמונים אלא שאומרים אמן".

רבי יחזקאל מאיר מועלם מבגדד אומר כי דברי התנא דבי אליהו נרמזו בכתוב: "נפשי לשאול לא תתן" שסופי תבותיו הם בגימטריה אמן (?לוקטי אמרי א-ל פרשת נח).

רק אויל מזולזל בעניית אמן

"הבאישו נמקו חבורתי מפני אולתי; נעויתי שחתי עד מאד" (לח ו-ז)

בספר 'דרך משה' (ליום יא) מביא מעשה בחסיד אחד שהרגו המלך, והתגלה לחברו בחלום ואמר לו שענש זה בא לו על כך שלא ענה אמן על ברכת "המוציא" שברך בנו הקטן. הדרך משה' מסיק מכך שכל המזולזל בעניית אמן מתחייב מיתה, ואולם לפי שאין הקדוש ברוך הוא פוגע בפשטות תחלה (ויק"ר יז ד), נגזרת עליו עניות ועני חשוב כמת כפי שאמרו חכמים (גדרים ס ב).

רבה של חברון, רבי אליהו סלמאן מני, הביא רמז לכך מראשי התבות של הכתוב: "מפני אולתי נעויתי", העולים אמן, כביכול מעיד הכתוב על הענש הקשה שמביא על עצמו מי שנוהג כאויל ומתעלם מחובת עניית אמן. (מקורות צדיק פרק ג אות כז)

לדוין ולהמתין לעניית אמן

יהודי יקר! הקדס גם אתה לבוא לבית הכנסת, כדי לענות אמן אחר ברכות המתפללים.

"ראוי לכל אדם להשתדל לרוץ ולהמתין על עניית אמונים, ומי יתן והיה שישתדלו על עניית אמונים כמו על רוח איזה פרוטות. על כגון זה נאמר (משלי ב ד-ה): 'אם תבקשנה כסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'.'" (חסד לאלפים [בעל הפלא יוסף] נא א)

